

повні варіанти словникової статті, і неповні (коли бракує у якійсь частині певного матеріалу). Але ця відсутність певних пунктів чи підпунктів також виконує інформативну функцію для читача і дослідника. Важливими елементами словника є карти.

Отже, чеські ономасти демонструють нам кращі надбання у своїй лексикографічній практиці. З нетерпінням чекаємо, щоб словник, який зайняв чеським ономастам уже понад чотири десятки років, був успішно завершений і виданий друком. Слов'янська ономастика потребує такої капітальної наукової праці.

¹ Карпенко Ю. О. Цінна збірка чеської мікротопонімії [Рец. на:] Olivová-Nezbedová L., Matúšová J. Index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách. Retrográdní index lexikálních jednotek pomístních jmen v Čechách. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV, 1991 // Мовознавство. 1993. № 1. С. 77; *його ж*: [Рец. на:] Olivová-Nezbedová L., Malenínská J. Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek. Praha: Academia, 2000. 169 s. // Записки з ономастики: Зб. наук. праць / Відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса, 2001. Вип. 5. С. 101–102.

² Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / Уклад.: І. М. Железняк, О. П. Карпенко (ред.), В. В. Лучик, Т. І. Поляруш, О. С. Стрижак, В. П. Шульгач. К.: Обереги, 2004. 448 с.

³ Карпенко Ю. О. Цінна збірка чеської мікротопонімії. С. 77.

⁴ Розшифрування чеських умовних скорочень, що містяться в наведеній для зразка словникової статті: **LON** – (аббревіатура з перших літер іменування автора словникової статті) Libuše Olivová-Nezbedová; **m** – maskulinum [«чоловічий рід»]; **MJ** – místní jméno [«ойконім»]; **OliNez 1970b** – (умовне скорочення назви джерела) – L. Olivová-Nezbedová. Lokalizace zaniklé osady Bařechov (okr. Beroun) // Zpravodaj Místopisné komise ČSAV. 1970. 11. S. 631–637; **PJ** – pomístní jméno [«місцева назва, мікротопонім»]; **Pf** – Profous A. Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny; **zjz.** – západojihozápad [«західно – південно-захід»].

P. I. Ostаш

Słowiańska onomastyka. Encyklopedia / Pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko i A. Cieślukowej przy współ. J. Dumy. Warszawa; Kraków : T-wo Naukowe Warszawskie, 2002–2003. T. I-II.

Фундаментальну колективну працю «Слов'янська ономастика. Енциклопедія», авторами котрої стали науковці всіх слов'янських країн, присвячено характеристиці теоретичних питань слов'янської ономастики, поясненню її завдань, ознайомленню читачів з історією становлення ономастичної науки в різних слов'янських країнах (Т. I), опису основних класів ономастичної

лексики, кожному з яких відведено окремий розділ (Т. II). Це: ойконімія, мікротопонімія, оронімія, гідронімія, урбанонімія, зоонімія, хрематонімія. Спеціально розглядаються деякі питання ономастики у зв'язку з соціальною проблематикою (в тому числі й релігійною) (Т. I, II), функціонування власних назв у художньому тексті, зміни й тенденції в називанні XX ст. (Т. I). У першому томі окрему увагу приділено відбиттю в топонімічних класах лексики взаємодії слов'янських етносів у середині слов'янського ареалу та контактів слов'ян з іншими народами на території Балкан, Карпат, слов'яно-балтійському та слов'яно-германському порубіжжі (Т. I). Автори розділів рецензованого видання: А. Цеслікова, Є. Дума, М. Малець, К. Римут, Е. Жетельська-Фелешко, Ч. Косиль, Р. Мрозек (польська ономастика); П. Богач, М. Гарвалик, М. Кнашова, Я. Матушова, Л. Оливова-Незбедова, Я. Плескалова, Р. Шрамек, К. Комарек, Л. Куба (чеська ономастика); В. Бланар, М. Майтан (словацька ономастика); Е. Айхлер, Е. Жетельська-Фелешко, Ю. Удольф, В. Венцель, І. Біли, Д. Крюгер, В. Шпербер (серболужицька ономастика); Е. Фостер (полабська ономастика); Е. Айхлер (слов'янська ономастика Баварії); О. В. Суперанська (російська ономастика); П. П. Чучка, Ю. О. Карпенко, В. В. Лучик (українська ономастика); В. П. Лемцюгова (білоруська ономастика); Л. Димитрова-Тодорова, Л. Селимський (болгарська ономастика); М. Коробар-Белчева (македонська ономастика); М. Гркович, З. Павлович (сербська ономастика); П. Шимунович (хорватська ономастика); М. Фурлан, А. Гложанчев, Я. Кебер, М. Козар, П. Мерку, М. Сной, А. Шивиц-Дулар, С. Торкар, Д. Чоп, В. Майдич (словенська ономастика).

Відповідно до змісту енциклопедії, її автори ставлять за мету дати читачеві уявлення про етимологію (аналіз конкретних назв), основні словотвірні моделі, семантику номінації ономастичної лексики, її хронологічні шари. За їх задумом, у певні параграфи включено стисло інформацію про адаптацію слов'янської ономастики неслов'янськими етносами і, навпаки, про асиміляцію неслов'янського ономастикону в умовах слов'янського мовлення на територіях, куди прийшли слов'яни. Необхідність довідника з ономастики такого типу для початківця, що вирішив займатися широким колом питань, репрезентованим потіпа ргоргіа, очевидна: тут можна знайти низку основних понять методики дослідження пропріальної лексики і достатньо широкий бібліографічний апарат.

На жаль, у рецензованому виданні доводиться констатувати ряд прогалин, дошкульних неточностей і очевидних помилок, яких бажано уникати в працях енциклопедичного профілю, де кожна теза має бути неодноразово перевірена. Крім того, в енциклопедії як довідковому посібнику неможливо подавати тільки одну з наявних у науці точок зору стосовно того чи іншого питання і, не згадуючи інших, оголошувати її як остаточну. Саме це часто роблять автори деяких статей. Зупинимося на цьому детальніше.

1. В енциклопедії не описані словотвірні моделі польських ойконімів. Укладачі обмежуються тим, що наводять декілька формантів, які фіксуються у складі назв населених пунктів. Натомість необхідний мінімум інформації про ойконімний словотвір розкиданий по параграфу, де подається семантична класифікація назв населених пунктів. Те саме стосується й роз-

ділу, присвяченого ойконімії Чехії, де фактична база реально ще менша, ніж у польській частині. Практично відсутні структурна й семантична класифікації ойконімного матеріалу Словаччини: укладачі відповідного параграфу зупинились на переліку досліджень з ойконімії; для прикладу словотвірного аналізу вони використали аналіз чотирьох назв населених пунктів. Подібну ситуацію спостерігаємо в описі болгарської ономастики, характеризуючи яку автори обминули ойконімний словотвір взагалі (див. відповідні розділи Т. II).

З нашої точки зору, доцільніше було б не розмежовувати семантичний і словотвірний аспекти в аналізі слов'янських ойконімів, а дати опис усіх словотвірних типів, що функціонують в ойконімії, і проілюструвати кожен конкретну модель декількома прикладами. Так само можна було зробити з гідронімним, оронімним матеріалом, оскільки тут реалізуються практично ідентичні структурні схеми, спільні для всіх слов'ян; різниця полягає тільки в ступені продуктивності окремих моделей. Таким чином, читач одержав би необхідний мінімум даних у вигляді стрункої системи топонімичного словотвору. Користь такого підходу важко переоцінити, тим більше для енциклопедії.

Серед моделей, за якими твориться ономастична лексика, потрібно було б назвати:

- 1) гідронімізація апелювативів (найчастіше, народних термінів географічної номенклатури та прикметників на *-n-*, *-ov-*, *-at-*, *-ьjь* та деяких інших);
- 2) відтопонімний словотвір (деривація за допомогою долучення демінутивних і релятивного формантів *-ьсь*, *-іса*, *-ька*, *-ькь*, *-ьскь(jь)* до топооснов різних розрядів; трансонімізація);
- 3) відантропонімний словотвір (приєднання до основ особових імен-комполітів, їх гіпокористичних форм, дериватів з формантами *-ьсь*, *-іса* індивідуально-посесивного форманта *-jь*; долучення до антропооснов посесивних суфіксів *-ov-* та *-in-*; топонімізація плюральної форми антропоніма);
- 4) лексикалізація прийменниково-відмінкової форми;
- 5) лексикалізація прийменниково-відмінкової форми, в якій іменник – назва гідрооб'єкта чи населеного пункту, з паралельним приєднанням форманта *-ьскь(jь)*;
- 6) перехід у статус гідронімів словоформ із просторовим значенням;
- 7) топонімізація форми множини назв осіб за місцем проживання (катоїконімів).

З нашого погляду, не зайвою була б інформація про випадки утворення ойконімів від особових імен без використання суфіксальних засобів (деривати на зразок рос. *Фома Крилицын* – населений пункт у колишній В'ятській губ.; Vasmer RGN IX, 420), а також про використання у функції топонімів форми родового відмінка антропонімів (вказівка на належність), пор. слов. *Domaniža* – населений пункт (Petrov 53) ¹ (« *Domaniža grad* (« слов. **Domaniž* (« **Domo-něžь* – м'який варіант відмінювання до **Domo-něgь* – **Domo-slavь* » ст.-пол. *Domaslaw*, 1403 г., **Něgo-slavь* » ст.-пол. *Niegoslaw*, 1335 г. – SSNO I/3, 504; VII/2, 164) та деякі інші. Відсутність в енциклопедії інформації такого профілю негативно позначилась на тлумаченні деяких онімів, залучених для ілюстрації певних тез, уміщених в рецензованій праці (див. далі).

2. Не можна погодитись із твердженням авторів розділу, присвяченого білоруській ойконімії, згідно з яким ойконіми типу блр. *Альхавець, Беразавець, Камянец, Пясчанец, Студзянец, Беліца, Мокрыца* та ін. утворені від основ прикметників за допомогою формантів *-іца, -ець* (Т. II, с. 75). Такої ономастичної моделі не існує: за цим словотвірним типом творяться апелятиви, що стали основою номінації, і аж ніяк не топоніми. Наведені ж назви населених пунктів – або результат топонімізації відповідних апелятивів (пор. блр. діал. *студзянець* ‘криниця в річці’ – СБГ 4, 611, рос. діал. *мокрыца* ‘грузьке, сире, непрохідне місце’, укр. діал. *камінець* ‘вкритий галькою берег’ – ЭССЯ 9, 134; 19, 137 і под.), або наслідок відтопонімної деривації за допомогою долучення відповідних формантів до географічних назв, мотивованих ад’сктивами.

Аналогічним чином (неоднозначно) витлумачується похідність подібних російських топонімів *Вороница, Каменница, Быстрица, Рудица, Студенец, Каменец* та ін., в яких просто виділяють форманти *-ець, -ица* (Т. II, с. 46) без будь-якого словотвірного коментаря, котрий мав би підводити до етимології назви. Це стосується й деяких прикладів, які ілюструють розділ, присвячений македонській ойконімії. Зокрема, назви *Речица, 1258 р., Јаворец, Врбен* і под. тут просто подані як утворення на *-иц-, -ець, -и-* (Т. II, с. 85). Звичайної констатації наявності того чи іншого структурного елемента не достатньо, тим більше для статті в енциклопедичному виданні з ономастики, завдання якого – пояснити читачам логіку формування власних назв.

3. Неможливо виводити ойконім *Lublin* від імені *Luba* (Т. II, с. 5): у такому разі назва мала би форму **Lubin* (яка тоді функція *l*?). Цю лексему надійно інтерпретовано як дериват від особової назви *Lubla* в словнику С. Роспонда (Rospond 193).

4. Пол. *Bolesławiec, Rejowiec* – ойконіми виводяться безпосередньо з особових назв *Bolesław* (ім’я князя), *Rej* (Т. II, с. 8), що неможливо з огляду на закони слов’янського словотворення: очікувалися б посесивні утворення на *-ow* **Bolesław-ow, *Rej-ow*, або похідні (принаймні, це можливо для першого) з індивідуально-посесивним *-j-* (типу ч. р. **Bolesław, gen. -ia, с. р. *Boleslawie*). У згаданих же випадках йдеться про відтопонімні деривати з суфіксом *-iec*, сформовані на базі форм **Bolesław / *Boleslawie, *Rejow* (останні ж дійсно походять від згаданих антропонімів).

5. Наводячи старі точки зору щодо походження ойконіма *Кърчевъ* X–XI ст. (Т. II, с. 57) (в одній з попередніх версій хибно співвіднесене з д.-рус. *кърчини, кърсьсь* ‘коваль’ як похідні від **kuriti* ‘розпалювати вогонь’: це неможливо фонетично, оскільки псл. **и* у слов’янських мовах реалізувалось як *и*), варто було б згадати відносно нову версію, згідно з якою ця назва сягає псл. **Kъrъь* (~ і.-с. **sker-* ‘гнути; крутити; різати’) з реалізацією етимологічного *ъ* як *э* в групі *tъrt* (цим і пояснюється відсутність результатів першої палаталізації в сучасному в сучасному *Керч*)².

Те саме слід було б зробити й стосовно назви *Полтава*, що традиційно тлумачиться як лексикалізована словоформа **по Лтава* (тобто ‘(місто) по (річці) *Лтава*’) (Т. II, с. 58). Справа в тому, що згадана назва, маючи численні відповідники в слов’янській ономастиці, задовільно етимологізується як рефлекс псл. **Pъlt-ava* ~ і.-с. **płt-* ‘широкий’, ‘плоский’ (пор. рос. *Полтав-ка* –

гідронім (імовірно, відойконімний), укр. *Полтва* – гідронім < *Pьltu, -ьве та ін.)³. Форма **Л(ъ)така**, зважаючи на сучасне *Полтава*, в якому анлаутне *П-* не могло саме по собі виникнути з фонетичних причин, очевидно, репрезентує помилковий запис.

6. Хорв. *Zagreb* – ойконім авторами розглядається як лексикалізація видозміненої словоформи < *za brěgom* (Т. II, с. 109), не згадуючи іншої, більш обґрунтованої, як нам видається, точки зору. Згідно з нею, *Za-greb* – давня слов'янська калька іллірійського *Sis-ora* / *Sis-apa (перший компонент – вказівний займенник, другий *ora* / *apa* 'вода'). Мотивація – 'за водою (розташований)', 'по той бік ріки / води (розташований)' (*greb-* могло вказувати на присутність у місті дамби, греблі: низький берег Сави з боку Загреба постійно затоплювався під час повені)⁴.

7. Для гідроніма *Москва* подається тільки балтійська етимологія В. М. Топорова (~ балт. *mask-ava, marg-uva* 'грузьке, болотисте місце') (Т. II, с. 246), слов'янську ж етимологію О. М. Трубачова про «в'ятицьке» походження назви (тобто занесеність із лясських земель, пор. пол. *Moskiew* – топонім; ЭССЯ 20, 19–20) проігноровано.

8. Навряд чи можна сприйняти твердження про ймовірність балтійського джерела для назви російської ріки *Волга* (пор. лит., лтс. *valka* 'струмок, що тече крізь болото; невелика, заросла травою ріка') (Т. II, с. 246). Сумнівність такої етимології зумовлена, по-перше, фонетичною структурою гідроніма (не пояснюється причина відмінності *-g-* і *-k-* у порівнюваних лексемах), по-друге, рос. *Волга* знаходить надійне пояснення на власне слов'янському ґрунті без будь-яких натяжок. Зокрема, йдеться про реалізацію в гідронімі посл. *Vьlga (чи *Vьlga, якщо *ь* > *e* і пізніше > *o* ~ пол. *wilgoć* 'вологість') – ступінь редукції до *volga (: рос. діал., укр. *волóга*, ст.-сл. **ВЛАГА** 'вологість'). До того ж потамонім має паралелі в інших частинах слов'янського ареалу, пор. пол. *Wilga* – ріка у бас. Вісли, чеськ. *Vlha* – ріка у бас. Лаби (слідів давніх тісних мовних контактів слов'ян і балтів у цьому ареалі не відзначено). Це вже не раз констатувалося в етимологічній літературі, й слов'янська етимологія потамоніма добре висвітлена в словнику М. Фасмера, доступному масовому читачеві (Фасмер I, 336). З огляду на це некоректним виглядає відверте ігнорування автором цього розділу рецензованої роботи згаданої версії.

9. Так само з етимологією рос. *Ока́* – назва притоки *Волги*, для котрого подані тільки фінська (~ фін. *joki* 'ріка') і балтійська (~ балт. *akis / okis* із гідронімною семантикою) версії генези (с. 246). У спеціальній літературі зазначено, що у випадку з фінським джерелом потамонім мав би форму *Юг*; із балтійською етимологією теж не все просто, пор. хоча б відповідники з інших мов (гот. *ahva* 'ріка', д.-в.-н. *aħa* 'вода, ріка', лат. *aqua* 'вода' – Фасмер III, 127), котрі можуть указувати на самотність назви, що зберігає давню основу. Для такого твердження існують всі підстави. Зокрема, апелятивним рефлексом і.-є. **ǵk̑ā* 'вода' в праслов'янських діалектах потенційно могло бути саме *oka (: рос. діал. *ока́* 'вода'; наведено у: Фасмер III, 127), що закономірно відбилось у гідронімах типу рос. *Ока́*, слов. *Ока* – назва декількох озер у Татрах⁵, пол. *Oka* – гідронім (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska 193). Струк-

турна схожість цих лексем з псл. *oko – типовий приклад омонимії, тим більше, що останнє не пояснює наявності флексії -а в гідронімах і російському апелятиві.

10. Сумнівним виглядає пояснення рос. Кур – ріка (бас. Дніпра) у зв'язку з назвою згаданого під XIV ст. тюркомовного субетносу Кур (окрема гілка «кочових узбеків», що пройшли по Східній Європі), представники котрого називали свої пасовиська й водоймища своїм родовим іменем (Т. I, с. 136). По-перше, російська мова має свій опорний апелятив-мотиватор для потамо-німа, пор. діал. кур 'мул; каламуть' (ЕССЯ 13, 130; стаття *kurь II). По-друге, для того, щоб у мовленні місцевого населення, котре мало свою розгалужену гідронімію, закріпилась назва чужого кочового народу, потрібен був тривалий період проживання чужинців на цій території, їхній потужний вплив на мову автохтонів. Насправді ж частіше кочовики переймали топонімію від автохтонних етносів.

Неймовірне й припущення про похідність рос. Некоуз – ойконім (Ярославська обл.) від родової назви одного з племен «кочових узбеків», пор. сучасне узб. Некуз (Т. I, с. 136). Російський ойконім – лексико-семантичне похідне на базі апелятива *не-коуз – дериват від діалектного іменника на зразок яросл. коуз 'прибудова з жердин і соломи позаду двору для господарського інвентаря', 'навіс із соломи на стовпах однієї будівлі', '«сторожка» біля воріт околиці' (СРНГ 15, 119).

11. Слід визнати поверховим виведення блр. Байна (гідронім) з лит. bojus 'грузьке болото' (Т. II, с. 256). Це лише вторинна форма до первісного Бойна (Вojnia), що має відповідник у російській та українській гідронімії, пор. рос. Бойна – ріка в бас. Волги, укр. Бойня – озеро у колишній Чернігівській губ. (Vasmer I, 177). Йдеться про топонімізований ад'єктив у формі жіночого роду стосовно рос. діал. бoйный 'про дорогу: погана, розбита, зіпсована від постійного використання' (ЕССЯ 2, 169) (фактично – незручна, непридатна для водних перевезень через наявність мілин, порогів ріка чи інший гідрооб'єкт).

Хибна методологічна настанова бачити в усьому балтійське, успадкована на слов'янською лінгвістикою від старого мовознавства з його концепцією несамобутності, вторинності слов'янських мов щодо балтійських, ще міцно тримається в сучасній практиці лінгвістичних досліджень. Її дотримуються навіть при поясненні етимологічно прозорих лексем, пор. твердження «важко визначити топонімний етимон між слов'янським бяроза і лит. bėržas, лтс. bėrzs 'т. с.' і утвореними від них Бярозаўка, Беразіна, Беражна, Бярэза» (Т. II, с. 256). Ніяких труднощів у визначенні апелятивної опори тут якраз немає: повноголосна формула основи чітко підкреслює виразно слов'янській вигляд лексем, балтійські ж назви мали б основу, побудовану за схемою tert, тобто Берз- / Бярз-. До того ж назва Беражна не належить до ряду мотивованих назвою дерева, виступаючи генетичним відповідником рос. на-бережная (пор. старослов'янське при-брѣжъныи), тобто продовжує псл. *berzъnъjъ ~ *bergъ 'берег', пор. ще блр. діал. беражн-як 'дорога на березі ріки' (Яшкін 23).

12. Для характеристики генези хорв. Dunaј (гідронім) явно замало встановлення базової, індосвропейської, форми *dhouп- 'потік' (с. 280), як і для

тлумачення серб. *Дунав* недостатньо визначення індоєвропейського прототипу **dāni-* 'ріка' (Т. II, с. 273). Такий підхід просто обходить увагою давню мовну ситуацію, що мала місце в ареалах, суміжних із течією вказаних рік (може скластися враження, що *Дунай* і *Дунав* – слов'янські рефлекси відповідних індоєвропейських праформ). Слов'янське мовознавство оперує солідним списком праць, що стосуються цих потамонімів, тому якщо немає можливості приділити увагу їм усім, можна, принаймні, взяти досить лаконічне (проте від цього не менш доказове) тлумачення *Dunajь / *Dunavь, подане в ЕССЯ. Тут ці лексеми інтерпретуються як кельт. **Dōnawī-* й субстратне іран. *Тáваіс* (пор. авест. *dāni-* 'ріка', осет. *don* 'ріка, вода' (ЕССЯ 5, 182–183, 156–157). В усякому разі, обминути цю точку зору, що акумулювала досвід багатьох дослідників, просто не можна.

13. Тлумачення хорв. *Smerd*, 1266 р., *Smrduša* – гідроніми (Спліт), *Smrdan* – притока Глини структурно правильно орієнтуються на прикметник *smrd-an*, проте реконструкція для останнього праформи *smordь (Т. II, с. 282) неточна: правильно *smьrd-ьнь.

14. Деякі хорватські та польські гідроніми авторами відповідних рубрик кваліфікуються як дослов'янські. Це стосується хорв. *Odra* (зводиться до і.-е. **ad(e)r-* 'рухати'; Т. II, с. 280) і структурно тотожного пол. *Odra* (Т. II, с. 229; без деталізації мовної належності й подання індоєвропейської форми). У першому томі для пол. *Odra* наведено найдавніші фіксації, пор.: *Odera*, 948 р., *Odere*, *Oddera*, *Odore*, 992 р. і зазначено, що назва рано була зближена з пол. *odrzeć*, *odzierać* (Т. I, с. 157). Лексеми такого структурного типу з неменшою ймовірністю пояснюються за допомогою власне слов'янських мовних ресурсів, і зовсім не обов'язково бачити тут вторинне зближення чужої назви з формально близькими слов'янськими формами. Про це вже йшлося у спеціальній літературі, пор. етимологізацію хорватського ойконіма *Odra* як репрезентанта псл. **O(b)-dьra* ~ *dьrati 'дерти, рвати' при наявності відповідників в укр. *Одра*, (парадигматичний варіант) блр. *Одр* – гідроніми. Саме таке морфемне членування (а значить – подальші кроки генетичного тлумачення) перелічених назв підтверджується словотвірною паралеллю, представленою в укр. *Відра*, рос., блр. *Выдра* – гідроніми < *Vy-dьra ~ рос. діал. *вѣдра* 'заглиблення в дереві, ямка, паз, жолоб' ⁶. Отже, співвідношення початкових сегментів *O-* і *Вы-/Ви-* промовисто свідчить про варіювання префіксальної частини, тому не бачимо ніяких перешкод і для залучення в це коло назв польського гідроніма *Odra* (пізня форма щодо **O(b)-dera* ~ *dero, *dьrati; пор. вище історичні фіксації назви).

Хорв. *Una* розглядається як рефлекс і.-е. **oyn-* 'розщеп, розгалуження' (Т. II, с. 280). Існує альтернативне рішення, що передбачає прив'язку гідроніма до словника конкретної індоєвропейської мови, а саме – до слов'янського, тобто перед нами продовження ад'єктива псл. *Junā / *juna 'молода, юна' (пізня форма). Пор. його відповідник на польській території *Una* – гідронім (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska 306). Що стосується відсутності початкового етимологічного *j-* в цих прикладах, то явище його втрати спорадично трапляється у слов'янських діалектах, пор. схв. діал. *ужина* 'обід', *ужина* 'полуденок' при початковому *južina* 'закуска, кава після обіду' <

Junna (так само у болгарській, македонській мовах) (ЕССЯ 8, 203). Пор. ще збереження похідного імені в укр. *Унеча* – гідронім (бас. Дніпра) (*junetja / *junotja ‘молодість, юність’ (точка зору О. М. Трубачова)⁷. Типологічно однорідні в плані номінації назви гідрооб’єктів типу *Молода*, *Молодак*. Пор. ще думку М. Павловича про балто-слов’янський характер гідроніма *Una*, хоча дослідник лишив свою тезу без пояснення⁸.

Я. Розвадовський вважав, що *Una* (притока Сави, що в нижній течії розмежовує Боснію та Хорватію) і ст.-пол. *Una* (*Unya*, *Une*, XIV ст.; *Vna*, 1136 р.) мають різне походження. Перше, можливо, виступає пізнім переформуванням давнього *Oineus* (у Птолемея – *Oivéως*; проте з цього приводу існувала ціла низка точок зору), друге ж порівнюється з лит. *Aun-upis* – гідронім⁹. Проте відсутність чіткої локалізації *Oivéως* (чи дійсно ця назва відповідає сучасному *Una*?), а головне – фонетична невідповідність згаданих гідронімів (у мовленні римських колоністів *oi* мало б реалізуватись як *ū* і далі у давніх слов’янських діалектах – як **Vy-*) не дозволяють ототожнити *Una* і *Oivéως*. Зіставлення ж польського гідроніма з литовським має однаковий ступінь імовірності разом зі слов’янською етимологією.

15. Хорв. *Mrsunja* – гідронім ототожнюється з і.-е. **murs-* ‘калюжа’, ‘стояча вода’ (Т. II, с. 280). Зважаючи на типово слов’янську морфемну будову лексеми (пор. формант *-unja*), можна припустити її формування в мовленні місцевих слов’ян у давні часи, зокрема на основі дієслова псл. *mъrsiti (: болг. *мърся* ‘бруднити, забруднювати’ ~ схв. *мрсољ* ‘слина’; ЕССЯ 20, 253; 21, 6). Тобто базова форма **Mъrs-un’a* (*‘брудна’, ‘замулена’). Щодо структури пор. псл. *kъrs-unъ / *kъrs-unъ ~ і.-е. *(*s*)*ker-* ‘гнути; крутити; різати’¹⁰. Таким чином не тільки встановлюється слов’янський характер назви, але й відновлюється законсервований в гідронімі давній діалектизм, пропущений в ЕССЯ.

16. Пол. *Modla* – гідронім орієнтують на і.-е. **mōd-* ‘вода, мокре місце’ (Т. II, с. 230), що викликає сумніви, оскільки очікувалося би *Madla. До того ж основу **mōd-* із таким значенням найбільш повні етимологічні словники реліктової індоєвропейської лексики А. Вальде і Е. С. Манна не фіксують. З нашої точки зору, в цій назві можна бачити репрезентант псл. *Mъd-ъla ~ *mъdēti ‘бродити, киснути’, ‘ставати вод’яним’, ‘тліти, гнити’. Кореневе *o* – наслідок подальшої діалектної зміни *e* як рефлекса псл. *ъ*, пор. *lъkъna / **lъkъn’a* > ст.-пол., пол. *Łekno* поряд із *Łokn’a* – гідроніми (пор. семантику рефлексів *mъdēti в ЕССЯ 20, 205; архетипи див.: ЕССЯ 16, 242). Стосовно суфіксації пор. *prqđ-ъla (: болг. *Пръдла* – назва джерела; Ковачев 148) ~ *prqđъ ‘став’. Типологічною паралеллю в аспекті мотивації виступає укр. *Квасній* [Квасн’ий] – назва потоків на Закарпатті (СГУ 244).

Топооснова **Mъd-ъl-* у давнину мала дещо ширший ареал, пор. д.-кашуб. *Modla*, *Medla* – назва місцевості біля Цопота в Нейштатському повіті (у хроніці монастиря Оливи) (Лоренц 142). Варіювання голосного в основі також свідчить про етимологічне *ъ* в корені.

17. Не варто відносити до пруських назв пол. *Żuławy* – гідронім (пор. прус. *sulōwō ‘острів’ ~ лит. *sālti* ‘пливти’) (Т. I, с. 158). Це очевидна пізня топонімізація форми пол. діал. *żuława* ‘оболонь із нанесеним водою мулом’,

пор. ще *zulaawy* 'рівнини; гирла рік' (Karłowicz 6, 449). Незалежно від походження апелятива назва слов'янська, оскільки утворена від нього в мовленні польського населення.

18. Для польського гідроніма *Gdynia*, що його пояснюють як дериват від основи балт. *gudde* 'терен, укритий кущами, лісом' (Т. I, с. 158), імовірна слов'янська генеза. Власне, це утворення на базі псл. *gъdъ (: хорв. *gad* 'бруд, мул'). Цього ж етимона, в кінцевому рахунку, сягає й хорв. *Gdinj* – гідронім (Хвар) (див. Т. II, с. 280). Таким чином, обидві лексеми – рефлексії архаїчної водної назви *Гъдунь, утвореної від апелятива *gъd-унь (с *gъdъ).

19. Відзначимо низку українських та польських гідронімічних етимологій, котрі, як нам видається, не варто було подавати як дослов'янські чи як фракійські.

Укр. *Альта* традиційно зараховують до розряду таких, що належали мові етносу, який передував у цьому ареалі слов'янам і співвідносять з і.-с. **el-* / **al-* 'текти' + *t*-детермінатив (Т. II, с. 249). Якби праслов'яни під час освоєння нових територій успадкували назву від місцевого автохтонного населення, в їхньому мовленні лексема набула би вигляду *Olta, що після проведення метатези за всіма законами історичної фонетики слов'янських мов реалізувалося б як *Лата чи *Лота. Етимологія гідроніма, на наш погляд, встановлюється в іншій площині: тут йдеться про вторинну видозміну слов'янської лексеми, побудованої за формулою типу *tъlt*, яка втратила етимологічний авлаутний звук. Це регулярний у слов'янських діалектах процес, і охоплює він ініціальні *К-*, *Г-* або *В-*, на що вже неодноразово звертали увагу дослідники, пор.: рос. діал. *олвянка* 'різновид гриба' при початковій формі діал. *волвянка* 'т. с.'; болг. діал. *одоач* = *водовач(ка)* ~ *вода*; д.-рус. *орностан* = *горностан*, *осподарь* = *господарь*; блр. діал. *арбати* = *гарбати*; укр. *Oltwa Olszana* = *Ольхова Голтва* – гідронім (бас. Пела); рос. *Арноухов* – ойконім на Дону – форма до *Карноухов* та ін.¹¹ Тобто варто говорити про руйнування початку слова у вихідних *Калта, *Валта чи *Галта (з експресивним пом'якшенням плавного) < *Кълта, *Вълта, *Гълта, що можуть сягати псл. *Кълта (: рос. *Колта* – ріка в бас. Волги), *Вълта (варіантне (на *-t*) розширення і.-с. **uel-* стосовно *Vьlda > рос. *Валда* – гідронім), *Гълта (пор. його численні рефлексії у слов'янській топонімії)¹².

Кваліфікуючи як дослов'янську назву *Умань*, звичайно апелюють до німецького топоніма *Oimena* (Т. II, с. 250). Проте не можна обминути структурно тотожний український діалектний географічний термін *умань* 'велика ділянка поля'¹³, який (його місцевий семантичний варіант) міг бути апелятивною базою для творення топоніма. Таким чином давність хронології назви, як і її «дослов'янський» характер, знімаються.

Поть (*Пота*) – гідроніми в бас. Росі не обов'язково тлумачити як дослов'янські (Т. II, с. 250). По-перше, незрозумілий, оскільки змістовно не визначений, сам термін «дослов'янський». По-друге, структура лексеми пояснюється в межах слов'янського словника – як *Ръть ~ і.-с. **reu-* / **roci-* / **ri-* 'здуватися' плюс *t*-детермінатив¹⁴ – продуктивна риса номінації в гідронімії.

Ква – назва річок в бас. Прип'яті, Трубежа, Південного Бугу – *Ква* – ріка в Угорщині. Пояснені як продовження і.-с. *eiḱuā (Т. II, с. 250). Не врахована

більш прийнятна слов'янська етимологія (оперує живими словотвірними зв'язками слов'янської лексики і активною системою номінації), згідно з котрою це континуант псл. **ъ-къва* ~ **къвати*, **къвати* 'хитатися, коливатися' (точка зору В. Е. Орла, підтримана В. П. Шульгачем)¹⁵.

П'ят – ріка в бас. Тетерева (Т. II, с. 250 як «дослов'янське»). Назва має типово слов'янську структуру, виступаючи рефлексом псл. **Реть* – субстантивованій дієприкметник на *-t-* від **рєті* 'п'яти, натягати, прив'язувати', оформлений як іменник *ї*-основи. Пор. дериват від префіксальної форми дієслова, репрезентований в укр. *Прип'ять* – потамонім < **Pri-рєть* < **pri-рєті* (тобто 'прип'ята' в місці злиття з Ясельдою)¹⁶.

Сумнівною видається кваліфікація як фракійського гідроніма *Касерка* (бас. Росі) < фрак. **Kaser-* (Т. II, с. 253). Будова лексеми засвідчує її пізній, іманентно слов'янський характер. Це регулярний дериват на *-ка* від топоніма **Касери* – топонімізована форма множини антропоніма *Касер*, пор. укр. *Кас'єр* – особова назва (с. Луб'янка Новошепелицьк. р-ну Київськ. обл.; ОКІУМ).

Пол. *Śrem*, *Ploty* віднесено до категорії дослов'янських гідронімів. Перший визначено як можливий дериват від і.-е. **ser-* / **sor-* / **sr-* 'пливти' плюс суфікс *-em-*, для другого передбачається етимон і.-е. **pel-* / **pol-* / **pl-* 'пливти', 'простір' (Т. I, с. 156). Слов'янська генеза перелічених назв імовірніша: обидві пояснюються за допомогою власне слов'янських мовних ресурсів. Так, перша континує псл. **Sermъ* (із регулярним для польської історичної фонетики розвитком у *Śrem*), що має тотожний відповідник у лит. *Sėrmas*, *Serma* та ін. – гідроніми ~ і.-е. **sermo* 'ріка; течія' на правах його репрезентантів¹⁷. Друга без перешкод витлумачується як топонімізація плюралльної форми місцевої діалектної лексеми ~ рос. *плот-іна* 'насип; гребля, загата, земляний вал уперек ріки' (Даль III, 129), тобто йдеться про пол. **plot* < псл. **plъtъ* ~ **plyti* 'пливти'. Пор. структурну аналогію в рос. *Плот* (двічі) – назви гідрооб'єктів у колишніх Курській та Смоленській губ., *Бобровая Плоты* – гідронім (Воронезьк. губ.) (Vasmer IV, 689).

20. Український потамонім *Рут* виводиться з і.-е. **rou-* / **reu-* / **rū-* 'рвати, копати' плюс *t-*детермінатив (Т. II, с. 250). Не заперечуючи такого тлумачення загалом, вважаємо, можна дещо інакше пояснити його структуру, а саме – як старий слов'янський дієприкметник пасивного стану на *-t-* від **rutī* (як **pri-ku-tъjъ* 'прикутий' < **pri-kuti* 'прикути') – продовження **rou-* або як дієприкметник, успадкований праслов'янськими діалектами з доби індоєвропейського мовного стану, тобто **rou-to-* (пор. ще схв. *rūte* 'пасма вовни, волосся', діал. мн. *rute* 'лахи, залишки вовни після чесання' як словотвірний варіант до **runo* 'назва овечої вовни' ~ псл. **rъv-* / **ru-* 'рвати')¹⁸. Мотивація передбачала акцент на такій характерній рисі гідрооб'єктів (річок), як здатність бурхливої течії з часом поглиблювати і розширювати русло, проривати нові відгалуження.

21. Неможливо погодитись із визначенням як «доіндоєвропейського» українського ороніма *Товтри* на підставі зіставлення з баск. *turtur* 'гірський гребінь', фр. *tertre* 'пагорб' (Т. I, с. 207).

По-перше, термін «доіндоєвропейське» занадто абстрактний і ні в який спосіб не проливає світла на історію назви, натомість тільки заводить етимологічну процедуру в глухий кут (хто такі «доіндоєвропейці», і які характеристики мала їх мова / мови?).

По-друге, сучасна лінгвістика й археологія, незважаючи на колосальні здобутки, не мають навіть відносно повного однозначного уявлення про комплекс культур і мов власне давніх індоєвропейських етносів, що жили на території цього ареалу в сиву давнину, тому казати про більш давнє населення та ще й робити припущення про лексичний склад його мови – справа безнадійна (принаймні, без чітких доказів).

По-третє, таке зіставлення не наукове, оскільки оперує не системою фонетичних кореспонденцій, встановлених порівняльно-історичним мовознавством, а поверховим зіставленням зовнішньо подібних вторинних форм, що виникли в різних мовах унаслідок еволюції етимологічно різних лексем. Зокрема:

а) укр. *Товтри* < *Тълтри < **Тълт-ър-* (щодо структурної схеми пор. псл. **Кълт-ър-* / **Сълт-ър-* ~ і.-є. *(s)kel-) ¹⁹ – очевидно, рефлекс і.-є. **tel-* ‘щось опукле, велике’ в ступені редукції + *t*-детермінатив (цьому не протирічить поданий на с. 207 запис *Tritri*, 999 р., що засвідчує дистантну асиміляцію *l-r* > *r-r* у неслов’янському мовленні);

б) фр. *tertre* ‘пагорб’ лише один зі звукових варіантів стосовно *tierne*, *tière*, *tiène*, і всі вони сягають народнолатинського *ter-mitte – форма до лат. *terminē* ‘прикордонний, межовий знак’ (Gamillscheg 846) (порівнювати можна факти приблизно одого хронологічного рівня за умови, що вони відтворюють спільну базову основу, а в цьому випадку зіставлені за всіма ознаками давня слов’янська і вторинна французька форми);

в) баск. *turtur* ‘гірський гребінь’ неправомірно залучати для порівняння без попередньої етимологічної експертизи.

З усього сказаного можна зробити висновок: 1) псл. *tълtra – архаїчна лексема, що виявляє риси давньої індоєвропейської словотвірної моделі – розширення основ на плавний сонант *tr*-детермінативним комплексом; 2) лексема функціонувала в словнику давнього стабільного в плані проживання в Карпатському арелі населення, певна частина котрого була слов’янською (пор., наприклад, тржинецький археологічний комплекс в Карпатському археологічному арелі, що належить до доби середнього бронзового віку (1500–1200 рр. до н. е.) і визначається як слов’янська археологічна культура) ²⁰.

В енциклопедичній праці некоректно обходити увагою відомі, підтримані багатьма дослідниками версії. Зокрема, український оронім *Карпати* тут, згідно з традиційною точкою зору, подано як фракійський, такий, що має надійні апелятивні зв’язки, пор. алб. *karpë* ‘скеля’, реліктове фрак. *карта* ‘т. с.’ в болгарських діалектах (Т. I, с. 139). Відома ж слов’янська етимологія назви у відповідному параграфі відсутня. Дослідження з порівняльно-історичного мовознавства спростовують фракійську аргументацію. По-перше, албанський апелятив – слов’янське запозичення, оскільки власне албанська лексема мала би вигляд *kripë / *krurë (саме такий рефлекс індоєвропейської осно-

ви, побудованої за структурною схемою *tʃt*, визначено для албанського ареалу)²¹. По-друге, *карпа* не може бути болгарським фракізмом, натомість виступаючи питомим елементом слов'янського словника і сягаючи псл. **кърпа*²²: фракізм реалізувався б як *корпа чи *курпа (рефлекс і.-с. *tʃt* тут – *turt / tort*)²³. Отже, апелюючи до фракійської підтримки оронім не має, тому про фракійську етимологію йтися не може. А от слов'янська генеза назви, запропонована Р. М. Козловою (як топонімізована форма множини ад'єктива псл. **кърп-атъ(ь)* 'з вигинами, виступами, горбистий, нерівний' ~ схв. діал. *kârpa* 'голе стрімке верхів'я'), цілком імовірна і підтримана апелюванням і ономастичним фактажем, пор., наприклад, кашубський оронім *Karpata*, пол. *Karpaty* – топонім²⁴. Ці факти звичайно обходять мовчанням, оскільки вони ламають звичну зручну для когось схему «пояснення» укр. *Карпати* як фракізма.

22. Немає потреби поглиблювати хронологію виникнення українських карпатських оронімів *Гропа*, *Щовб*, *Горган*, кваліфікуючи їх як дослов'янські. Всі вони – топонімізація українських діалектних термінів географічної номенклатури, пор.: гуц. *gropa* 'котловина, байрак, балка' (Janów 64), відбите у місцевій топонімії (: назви гір *Гропы* – с. Синивир Міжгірськ. р-ну Закарпатськ. обл.; ОАІУМ, *Гропа* – оронім; р-н Мараморошу; Петров 10), *шчоб* 'гора; її частина' (с. Голятин Міжгірськ. р-ну Закарпатськ. обл. – ОАІУМ), *горган* 'гора', 'вершина гори', (похідне) поліськ. *горгане* 'кам'яниста гора')²⁵.

23. Некоректним видається термін «київськоруське», застосований для характеристики деяких слов'янських топонімів Греції типу *Зауора*, *Ожерос (Т. І, с. 236). Слов'янська хвиля, що в добу раннього Середньовіччя затопила грецькі землі, поширювалась із Середнього Подунав'я, а не з території Київської Русі. Далі: початкове *o-* в географічних назвах, подібних до *Ожерос, не вказує на східнослов'янський тип розвитку псл. *e-* (Т. І, с. 236), а засвідчує вторинну зміну *e- > o-* у мовленні грецьких авторів документів унаслідок дії явища фразової фонетики на межі слів (артикуль + іменник). Тобто *e-*анлаут у словоформі *o'Ежерос* легко перетворювався на *o-*, що й відбилося на письмі у вторинному *Ожерос*²⁶.

24. Неможливо обійти явні пробіли в рубриках. Так, у рецензованій роботі недостатньо описано польську, словацьку, чеську, російську та українську оронімію. Тут ідеться лише про онімізацію деяких географічних термінів, наводиться етимологія деяких лексем. Окремо згадується слов'янський і неслов'янський шари в оронімії. Гідронімії Чехії присвячено один абзац без жодного прикладу (с. 232–233), що не дозволяє читачеві побачити хоча б загальну картину формування цього типу ономастичної лексики, її специфіку (автори відсилають нас до відповідної фахової літератури). Не ліпша ситуація й з розділом, завданням якого був опис слов'янських язичницьких міфологічних імен: словацькі, лужицькі, словенські, білоруські міфоніми тут не представлені взагалі; про чеські й болгарські сказано буквально декілька слів (два абзаци в болгарській частині (с. 497) й один у чеській (с. 485)).

У розділі, відведеному для характеристики ролі ономастики в соціальній політиці, відсутня інформація про соціальні тенденції в галузі антропонімії.

Наприклад, тут нічого не сказано про небезпечну антропонімічну «моду» зловживати відкиданням найменування по батькові, використовувати моделі «пан + прізвище» чи «пан + ім'я» у східних слов'ян. Ця вульгарна мода набуває міцних позицій (багатьом присмню відчути себе «панам»), натомість знищуючи здавна властиву українській (і не тільки) антропонімічній системі (це відзначено у пам'ятках писемності) тричленну форму найменування. Фактично йдеться про пропагування відриву від давньої культурної традиції з метою «наблизитися до Європейського рівня». Певну інформацію щодо цієї проблематики автори розділу могли почерпнути з нового посібника С. М. Медвідь-Пахомової «Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропосистем: Навчальний посібник до спецкурсу «Історія антропосистем слов'янських мов»» (Ужгород, 2003), а також з її теоретичної роботи «Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах» (Ужгород, 1999).

Декілька коректив: 1) для укр. *Вись* (потамонім) неможливо подавати як паралель пол. *Wisła* (Т. I, с. 172), оскільки сучасна польська назва – лише вторинна форма стосовно питомого *Wistula* (саме в такому вигляді вона згадується в документах під 15 р. н. е. і далі як *Wisla, Vistulus* та ін.) (див. Т. I, с. 157); 2) укр. *Словута* – гідронім репрезентує не псл. *Slov-uta < (~ і.-є. **keu-* 'текти, пливти, полоскати, чистити') (Т. I, с. 172), а псл. *Slov-ota (старий дієприкметник на *-ot-* від презентної основи щодо *sluti з тим самим значенням), про що свідчать наведені тут же литовські гідронімічні відповідники *Šlauantá, Šlauaňtas*. Сюди ж блр. *Славута* – гідронім (колишня Могильовськ. губ.; Vasmer IV, 295).

Висловлені вище зауваження, звичайно, ні в якій спосіб не знижують наукової цінності рецензованої праці, її практична користь очевидна. Читач енциклопедії зможе знайти тут відповідь на питання з галузі теоретичних проблем ономастики, історії пропріальної лексики та методики її дослідження. Енциклопедія «Слов'янська ономастика» оперує даними пам'яток писемності, що дозволяє простежити шлях структурної еволюції тієї чи іншої назви від першої фіксації до сучасності. Особливо показові в цьому відношенні розділи, присвячені історії пропріальної лексики Хорватії, Словенії, лужицького ареалу. Наведений у них матеріал у багатьох випадках вичерпний.

¹ Про цю архаїчну модель творення назв населених пунктів та деякі інші див. у: Мароевич Р. Методологические основы реконструкции древнеславянских топонимов (деривационно-семантический и деривационно-фонетический аспекты) // Ономастика та етимологія: Зб. наук. праць на честь 65-річчя Ірини Михайлівни Желізняк. К., 1997. С. 155 (і наступні).

² Див.: Козлова Р. М. Структура праславянського слова. Праславянское слово в генетическом гнезде. Гомель, 1997. С. 209.

³ Козлова Р. М. Беларуская і славянская гідронімія. Праславянскі фонд. Гомель, 2000. Т. I. С. 171–172 (і попередні).

⁴ Детальніше див. Трубачев О. Н. Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. Изд. второе, доп. М., 2003. С. 385.

- ⁵ Bezlaj F. Sinonima za pojem «Locus fluminis profundior» // Slavistična revija. Ljubljana, 1954. L. V–VII. S. 141 (із припущенням про досить давню метафору – слов'ян. *oko* 'око').
- ⁶ Див. про це у: Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). К., 1998. С. 84–85 (без польського гідроніма).
- ⁷ Этимологический словарь славянских языков: Проект. Пробные статьи / Сост. О. Н. Трубачев. М., 1963. С. 60.
- ⁸ Pavlović M. Onomastica Illyrica. Onomastička studijska situacija, problemi i metodi // Onomastica Jugoslavia. Ljubljana, 1969. T. I. S. 31.
- ⁹ Rozwadowski J. Studia nad nazwami wód słowiańskich. Kraków, 1948. S. 222–223.
- ¹⁰ Козлова Р. М. Структура праславянського слова. С. 191.
- ¹¹ [Козлова Р. М.] До етнолінгвістичної інтерпретації деяких гідронімів басейну Дніпра // Ономастика України та етоногенез східних слов'ян. К., 1998. С. 99.
- ¹² Козлова Р. М. Беларуская і славянская гідронімія. Праславянські фонд. Гомель, 2000. Т. I. С. 154; Її ж: Славянская гідронімія. Праславянські фонд. Гомель, 2003. Т. III. С. 97; Шульгач В. П. Знач. праця. С. 11.
- ¹³ Див.: Шульгач В. П. [Рец. на:] Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. Кіровоград, 1996. 235 с. // Мовознавство. 1997. № 4–5. С. 69.
- ¹⁴ Обґрунтування слов'янської етимології та матеріал див. у: Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд. С. 231–232.
- ¹⁵ Детальніше див. Шульгач В. П. Гідронімія басейну Стиру. К., 1993. С. 78–79 (із посиланням на В. Е. Орла).
- ¹⁶ Шульгач В. П. Праслов'янський гідронімний фонд. С. 224.
- ¹⁷ Там само. С. 12.
- ¹⁸ Варбот Ж. Ж. К реконструкции и этимологии некоторых праславянских глагольных основ и отглагольных имен. IV (*čьlxati и *kьlpati, *kьltati; *(*x*)*rapati*, *(*x*)*rapnoti* и *(*x*)*rapъ*; *ruta и *rutina; **pist(v)ati(se)*, **iti(se)*; *posьkaľ (/–l'ь); *piskati II; *pľojьta (/–ьba)) // Этимология. 1986–1987. М., 1989. С. 58–59.
- ¹⁹ Шульгач В. П. Miscellanea toponimica Carpathica // Студії з ономастики та етимології. 2004 / Відп. ред. О. П. Карпенко. К., 2004. С. 206.
- ²⁰ Гимбутас М. Славяне. Сыны Перуна / Пер.с англ. Ф.С. Капицы. М., 2004. С. 40.
- ²¹ Див. Мана Е. S. An Albanian historical grammar. Hamburg, 1977. P. 36 (на с. 25 тут наводяться ще рефлекси *or* / *ur* / *ru*).
- ²² Про множинність реалізації формули *tъrt* у слов'янських мовах (у тому числі як *tart*) і її причини див.: Козлова Р. М. Структура праславянського слова.
- ²³ Георгиев В. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию (Родственные отношения индоевропейских языков). М., 1958. С. 121.
- ²⁴ Козлова Р. М. Про походження деяких оронімів Карпатського ареалу (*Карпати*, *Горгани*) // Мовознавство. 1987. № 2. С. 58.
- ²⁵ Там само. С. 60 (із тлумаченням як рефлекса псл. *gъrg-anъ, сформованого в гнізді і.-с. **ger-* 'крутити; вертити; гнути').
- ²⁶ Див. Білецький А. О. Слов'янська топонімія Греції // Повідомлення Української ономастичної комісії. К., 1966. Вип. 1. С. 20.

Скорочення

- Даль — Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. М., 1955. Т. I–IV.
- Ковачев — Ковачев Н. П. Местните названия в Габровско. София, 1965.

- Лоренц — Лоренц Ф. О померельском (древнекашубском) языке до половины XV-ого столетия // Известия ОРЯС. 1905. Т. X. Кн. 3. С. 69–209.
- ОАІУМ — Ономастичний архів Інституту української мови НАН України.
- Онишкевич — Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. К., 1984. Ч. 1–2.
- Петров — Петров А. Карпаторусские межевые названия из пол. XIX и из нач. XX в. Прага, 1929.
- СБГ — Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча / Рэд. Ю. Ф. Мацкевіч. Мінск, 1980–1986. Т. 1–5.
- СГУ — Словник гідронімів України / Ред. колегія: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. К., 1979.
- СРНГ — Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф. П. Филина и Ф. П. Сороколетова. Л.; С.-Петербург, 1966–2004. Вып. 1–38.
- Фасмер — Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. М., 1986–1987. Т. I–IV.
- ЭССЯ — Этимологический словарь славянских языков: Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. М., 1974–2005. Вып. 1–31.
- Яшкін — Яшкін І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы: Тапаграфія. Гідралогія. Мінск, 1971.
- Gamillscheg — Gamillscheg E. Etymologisches Wörterbuch der Französischen Sprache. Heidelberg, 1969.
- Janów — Janów J. Słownik Huculski. Kraków, 2001.
- Karłowicz — Karłowicz J. Słownik gwar polskich. Kraków, 1900–1911. T. 1–6.
- Petrov — Petrov A. Národopisna mapa Uher podle úředního lexikonu osad z roku 1773. Praha, 1924.
- Rospond — Rospond S. Słownik etymologiczny miast i gmin PRL. Wrocław etc., 1984.
- SSNO — Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław etc., 1965–1985. T. I–VII.
- Szulowska, Wolnicz-Pawłowska — Szulowska W., Wolnicz-Pawłowska E. Nazwy wód w Polsce. Część I: Układ alfabetyczny. Warszawa, 2001.
- Vasmer — Wörterbuch der russischen Gewässernamen / Begr. von M. Vasmer. Berlin; Wiesbaden, 1961–1969. Bd I–V.
- Vasmer RGN — Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. Wiesbaden, 1962–1980. Bd I–X.

O. I. Isiadi